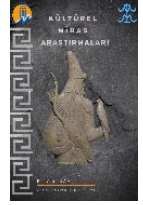

Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulmira>

e-ISSN 2757-9662

Anastasiopolis /Dara Antik Kenti: Nekropol Alanı Büyük Galerili Mezar

Lale Karataş ^{1*}

^{1*} Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, 47060, Mardin, Türkiye;
(karataslale@gmail.com)

*Sorumlu Yazar:
karataslale@gmail.com

Araştırma Makalesi

Alıntı: Karataş, L. (2023). Anastasiopolis /Dara Antik Kenti: Nekropol Alanı Büyük Galerili Mezar. *Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 29-42.

Geliş : 25.03.2022
Revize 1 : 24.04.2023
Revize 2 : 30.05.2023
Kabul : 31.05.2023
Yayınlama : 30.06.2023

Özet

Dara, geçmişteki adıyla Anastasiopolis, sırtını Anadolu dağlarına dayamış, yüzünü uçsuz bucaksız Mezopotamya ovalarına dönmüş olan bir sınır kentidir. İçerdiği değerlerle, bölgedeki önemli kentlerden biri olan Dara'da, 1.Derece Arkeolojik Sit alanı içinde bulunan ve kaya oyma olarak inşa edilmiş Nekropol Alanı içerisinde yer alan Büyük Galerili Mezar yapısı, bütün insanlığın ortak mirası olarak kabul edilecek evrensel değerler içermesi ile bulunduğu alanı farklılaştırmaktadır. Ancak ilgili literatür incelendiğinde bu denli önemli bir yapının tarihsel analizinin ve mimari özelliklerinin belgelenmediği görülmektedir. Bu nedenle yapının kültürel ve doğal varlıklarının oluşturduğu kültürel peyzaj alanının bağlamı ile birlikte bir bütün olarak belgelenmesi, araştırmada temel ilke olarak benimsenmiştir. İçerdiği değerlerle bölgedeki önemli kentlerden biri olan Dara'da, birinci derece arkeolojik sit alanı içinde bulunan kaya oyma olarak inşa edilmiş Büyük Galerili mekânın tarihsel sürecinin ve mimari özelliklerinin bütüncül bir bakış açısıyla literatüre kazandırılması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışma, kaynak ve alan araştırması olmak üzere iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Araştırma; Dara Nekropol alanı içinde tanımlanmış olan bu özel yapının bulunduğu bağlamda değerlendirilerek yorumlanması için tarihsel analiz ile başlamış, yerinde incelemelerle devam ederek mekânsal analitik çizimler, malzeme ve yapım tekniğinin sunulması ile sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel miras, tarihsel analiz, mimari analiz, büyük galerili mezar, Anastasiopolis/Dara.

Anastasiopolis /Dara Ancient City: Necropolis Area Great Gallery Grave

*Corresponding Author:
karataslale@gmail.com

Research Article

Citation: Karataş, L. (2023). Anastasiopolis /Dara Ancient City: Necropolis Area Great Gallery Grave. *Journal of Cultural Heritage Research*, 4(1), 29-42 (in Turkish).

Received : 25.03.2022
Revised 1 : 24.04.2023
Revised 2 : 30.05.2023
Accepted : 31.05.2023
Published : 30.06.2023

Abstract

Dara, formerly known as Anastasiopolis, is a border city leaning on the Anatolian mountains and facing the vast Mesopotamian plains. Located in the 1st Degree Archaeological Site in Dara, one of the important cities in the region with its values, and located in the Necropolis Area, which was built as a rock carving, the Great Gallery Grave Structure differentiates the area in which it is located in that it contains universal values that will be accepted as the common heritage of all humanity. However, when the literature is examined, it is obvious that the historical analysis and architectural features of such an important building have not been specifically researched. For this reason, documenting the cultural landscape area formed by the cultural and natural assets of the building as a whole, together with its context, has been adopted as the basic principle of the research. The main aim of this study is to bring in the literature, the historical and architectural features of the Great Gallery which was built as a rock carving in the first-degree archaeological site in Dara as one of the important cities in the region with its values, with a holistic perspective. The study was carried out in two stages as source and field research. In order to evaluate and interpret this special building in its context within the Dara Necropolis area, the study started with historical analysis and continued with on-site investigations and completed with the presentation of spatial drawings, materials and construction techniques.

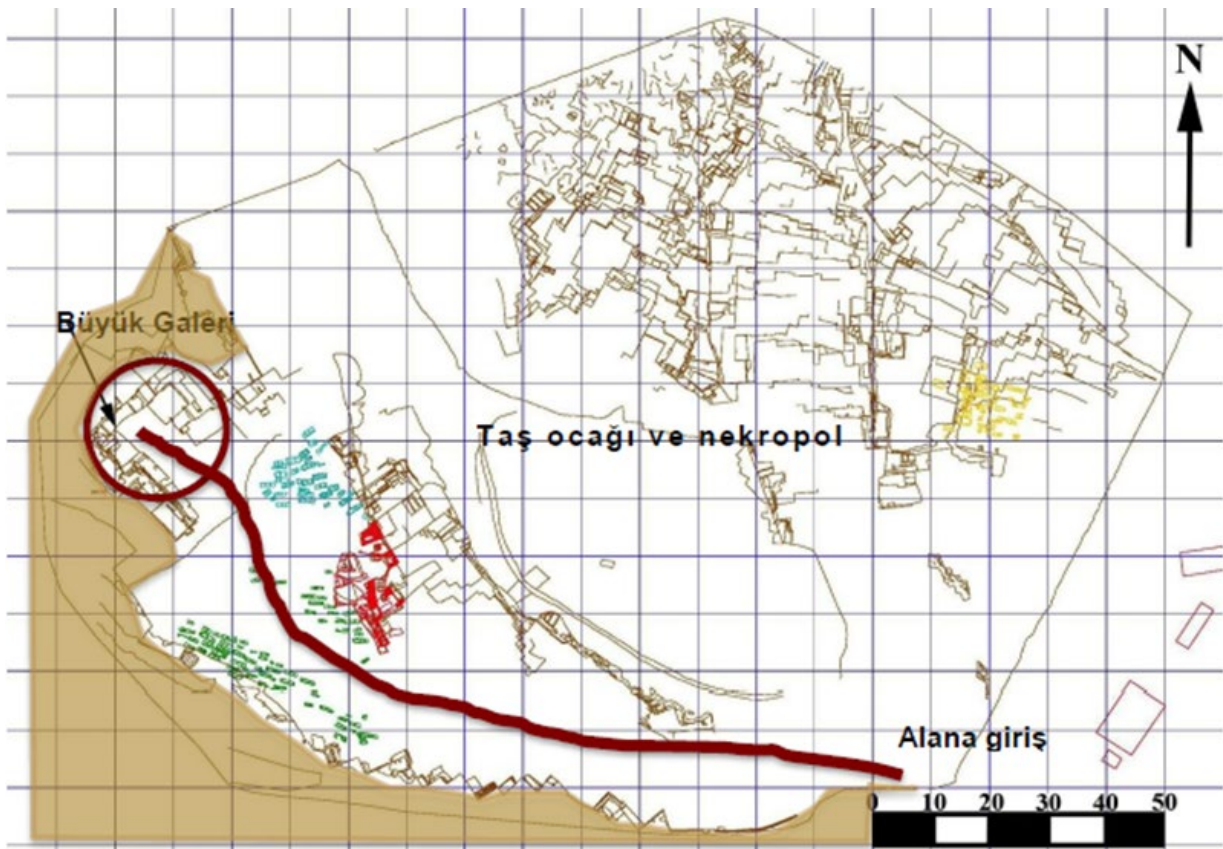
Keywords: Cultural heritage, historical analysis, architectural analysis, büyük galerili mezar, Anastasiopolis/Dara.

1. Giriş

Mardin İli, Artuklu ilçesine bağlı olan Dara Köyü; I-II ve III. derece arkeolojik sit alanlarının bir arada olduğu kültür varlığı olarak, koruma altına alınmıştır. Arkeolojik olarak; Erken Dönemler, Roma-Bizans, Pers-Sasani ve İslami dönemlerin oldukça yoğun yaşandığı bir yerdir. Bölge 'Güneydoğunun Efesi' olarak tabir edilmektedir. Konum olarak önemli bir sahada yer alıyor oluşu, köyün günümüze kadar aktif yaşam olanaklarını değerlendirerek gelmesini sağlamıştır (Şekil 1).

Dara günümüzde de hala yerleşimin ve toplumsal yaşamın sürdürüldüğü nadir antik kentlerden biridir. Her sene 1 milyona yaklaşan turist tarafında da ziyaret edilmektedir (Ahunbay,2005).

Mardin'in 30 km. güneydoğusunda yer alan, günümüzdeki ismi ile Dara/Anastasiopolis, geç antik döneme tarihlenen, önemli bir sınır kentidir. Dara antik kentine ait nekropol alanı içinde anakayaya oyulmuş Büyük Galeri yapısı olarak tanımlanan yapı, bu alandaki en özel yapılardan biridir. Son yıllarda Mardin Müzesi tarafından yoğun olarak çalışılan nekropol alanı, Dara antik kent kalıntıları ile geçmişte bütünleşirken, Dara köyü ile de günümüzde bir bütün oluşturmaktadır. Bu bütünlük içinde, anakayaya oyulmuş Büyük Galeri Mezar yapısı bütün insanlığın ortak mirası olarak kabul edilecek evrensel değerler içermesi bakımından önemlidir (Collinet, 1924).

Şekil 1. Dara köyünün ve nekropol alanının Mardin kenti içindeki konumu.

İçerdiği değerlerle bölgedeki önemli kentlerden biri olan Dara'da, 1. Derece Arkeolojik Sit alanı içinde bulunan kaya oyma olarak inşa edilmiş Büyük Galeri mekanının tarihsel sürecinin, tarihsel ve mimari özelliklerinin bütüncül bir bakış açısıyla literatüre kazandırılması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışma; Dara Nekropol alanı içinde tanımlanmış olan bu özel yapının, bulunduğu bağlamda değerlendirilerek yorumlanmasını sunmaktadır. Çalışma tarihsel analiz ile başlamış, yerinde incelemelerle devam ederek mekânsal analitik çizimler, malzeme ve yapım tekniğinin sunulması ile sonlandırılmıştır.

2. Yöntem

Çalışmada yöntem olarak, kaynak araştırması ve alan çalışmaları olmak üzere iki aşama izlenmiştir. Kaynak araştırması sürecinde; çalışma alanı ve tanımlanan yapının Nekropol alanı içindeki konumu; alanın coğrafi özellikleri, tarihsel dönüşüm süreci çalışmaları bu bölümün alt çalışma konularıdır. Alan çalışmaları kısmında ise yapı yerinde ziyaret edilmiştir. Mimari belgelemeyi içeren yapının değişik ölçeklerdeki rölöveleri ve fotoğrafları bu bölümü oluşturmaktadır. Koruma restorasyon çalışmalarının ilk aşaması olan belgeleme çalışmasında, mevcut

durumun analitik olarak belgelenmesi ilk adım olmuştur. Çeşitli ölçek ve nitelikte üretilen mimari belgeler analiz ve incelemenin de alt yapısını oluşturmaktadır.

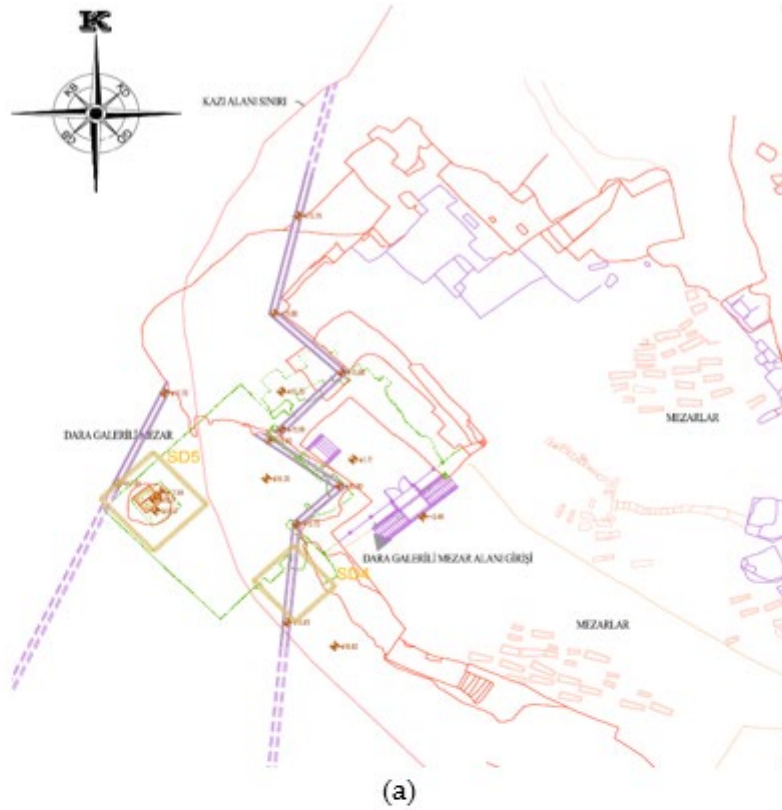
Belgeleme çalışmalarında kaya oyma Büyük Galeri yapısı, içinde bulunduğu bağlamsal çevre ile birlikte belgelenmiştir. Alanda yapılan ölçümler ve fotoğraflamalar sonucu geliştirilen mevcut durumu gösteren rölöveler kullanılarak; yapının kat planları, cepheleri, yapı elemanları, malzeme ve yapım tekniği, yapıya sonradan uygulanan nitelikli/niteliksiz müdahaleler açıklanmıştır.

3. Bulgular

3.1. Dara Nekropol Alanı

3.1.1. Dara Nekropol Alanı

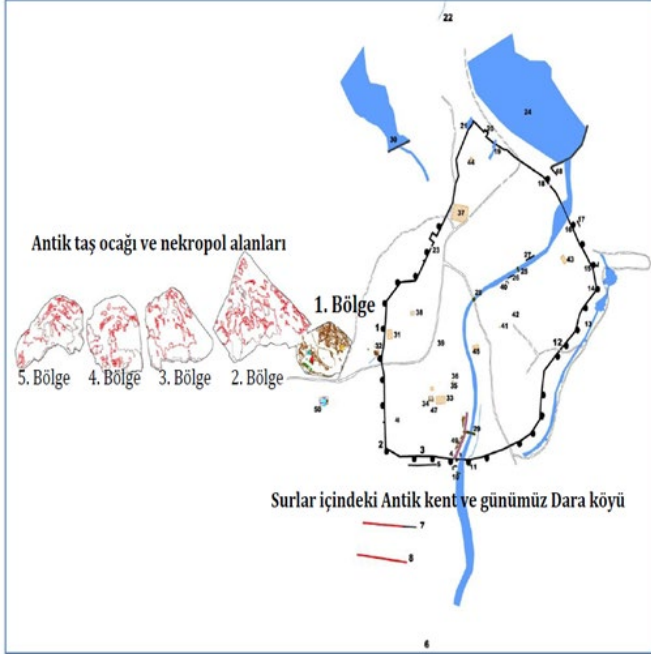
Dara Nekropol alanı, taş ocağı olarak kullanılmış olan bölge içinde bu ocakların mezarlık alanına dönüştürülmesi ile oluşmuş bir bölgedir (Şekil 2) (Croke & Crow, 1983).

Şekil 2. Nekropol alanı vaziyet planı(a) ve kuşbakışı görünüm(b) (Erdoğan, 2011).

Surlarla çevrili antik kent ve kalıntıları ile birlikte yaşamın olduğu bugünkü yerleşimin batısındaki taş ocakları, arkeolojik kalıntılar ve nekropol alanı kadar önemli bir bölgedir. 1. bölge olarak tanımlanan taş ocağı alanı içinde yer alan nekropol alanı, büyük ve geniş bir alan olduğundan ve kendi içerisinde de farklılıklar göstermektedir. Bu sebeple bu alan, kazı ve araştırma esnasında arkeologlar tarafından geniş bölümlere ayrılarak çalışılmıştır (Şekil 3).

Şekil 3. Dara antik kenti ve surlarla çevrili yerleşim içindeki arkeolojik yapı kalıntıları ile taş ocakları ve içindeki nekropol alanı (Erdoğan, 2009).

Nekropol yerleşkesi, “Dara Nekropol Alanı Kuzey Yamacı” ve “Dara Nekropol Alanı Büyük Galerî Önü” olmak üzere iki büyük alana ayrılmıştır. “Dara Nekropol Alanı Kuzey Yamacı” ayrıca kendi içerisinde alanda görülen mimari unsurlar ve yapısal özellikler

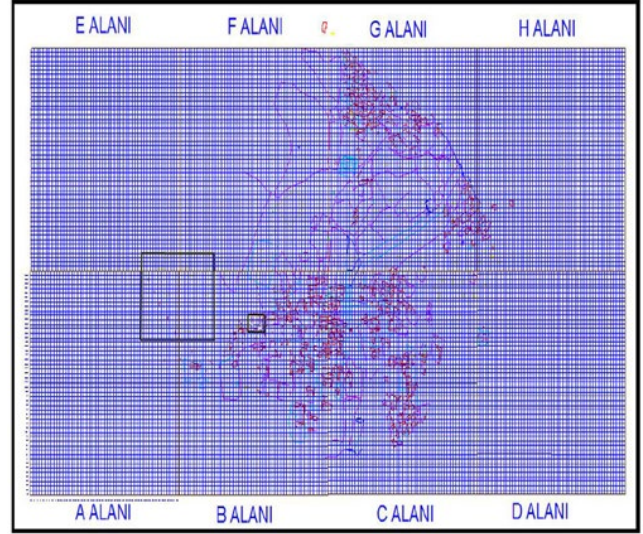

Şekil 5. Nekropol Alanı- Dolgunun Genel Görünümü.

3.1.2. Dara Nekropol Alanı

Nekropol Alanınının 2009 yılında Mardin Müzesi’nce sürdürülen kazılarının başkanlığını yürüten Arkeolog

göz önüne alınarak A, B, C, D adı altında dörde ayrılmıştır (Şekil 4).

Şekil 4. 1. Bölge taş ocağı ve nekropol alanının batısında “A” bölgesindeki Büyük Galerî yapısının konumu. 2009 kazı çizimi kullanılarak tanımlanmıştır. (Erdoğan, 2009).

Genel olarak, Dara Nekropol Alanı’nın kuzey yamacında yapılan çalışmalar, A/B/C/D alanlarının yapısal olarak bir bütünlük gösterdiğini ve bu alanın tek parça blok kireç taşı yüzeyden oluştuğunu ortaya koymaktadır. Basamaklı yüzeylerin ve kesiklerin, alanın her tarafında yoğun olarak görülmesi, yapılan çalışmalar esnasında elde edilen veriler ve alanın tamamen açılmasıyla tespit edilen mimari unsurlar göz önüne alındığında, alanın öncelikle taş ocağı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Dara Nekropol Alanı’ndaki ilk çalışmalar, üç katlı olan Büyük Galerî olarak adlandırılan alanda ve çevresinde yapılmıştır (Erdoğan, 2011) (Şekil 5).

Şekil 5. Nekropol Alanı- Dolgunun Genel Görünümü.

Nihat Erdoğan, Dara Nekropol Alanı Büyük Galerî önünde yapılan çalışmaların sonucunu şöyle aktarmaktadır. “Elde etmiş olduğumuz verileri şu şekilde sıralayabiliriz: İlk olarak alandaki dolgunun

kendi içinde farklılığa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Anakaya üzerindeki dolgunun Dara Nekropol Alanı kuzey yamacıyla homojenlik gösterdiği tespit edilmiştir. Bu dolgu beyaz renkte olup, olasılıkla kireçtaşı blokların işlenmesi esnasında çıkan artık parçacıklardan oluşmaktadır. Sanduka mezarlar bu dolgunun üzerinden gelmektedir ki, bu durum “D Alanı Mezarları” ile benzerlik göstermektedir. Muhtemelen bu dolgu, alana insan eliyle taşınmıştır. Ana kaya ve kireçtaşı yüzey üzerine oyulmuş sanduka mezarlar ve tonozlu sandukalı mezarlar olasılıkla Geç

Roma dönemine (4-6 yy) aittir. Bu mezarların bazılarının üzerlerinde lahitler vardır. Bazı lahitlerin üzerinde de Latince yazıtlar yer almaktadır. Toprak üzerine yapılmış olan sanduka mezarların ise, Arami/Süryaniler’e ait oldukları düşünülmektedir. Ayrıca karışık toprak arasından gelen, üzerinde Aramice/Süryanice yazı olduğu düşünülen lahit kapakları da bulunmuştur. Dara’da Nekropol Alanında görülen mezarları ise üç grupta tanımlamaktadır. Birincisi toprak üzerinde olan basit sanduka taş mezarlardır” (Şekil 6) (Erdogan, 2009).

(a)

(b)

Şekil 6. Basit taş sanduka mezarlar (a), basit Khamosorian mezarlar (b).

Diğer grup ise, ana kaya üzerine oyulan mezarlardır. Bunlar da kendi içerisinde çeşitlilik göstermektedir. Khamosorianlar, Tonozlu-Archasoliumlu mezarlar ve oda mezarlar olarak üç gruba ayrılmaktadır. Khamosorianlar, ana kayaya oyulan basit çukurlu mezarlardır. Bu grup kendi içerisinde ikiye ayrılır. İlki basit Khamosorian mezarlar ana kayaya oyulan üzeri kapak taşları ile örtülen,

genelde çevresinde su akışını sağlamak için yaklaşık 5-10cm yükseltile kaya mezarlardır. Lahit tipli Khamosorian mezarlar ise, ana kayaya kazılan, mezarın hem dış çevresinin hem de genelde teknesinin 10-20cm yükseltilmiş olan, lahit biçimli fakat ana kayadan kopartılmamış mezarlardır (Şekil 7) (Erdogan, 2009).

(a)

(b)

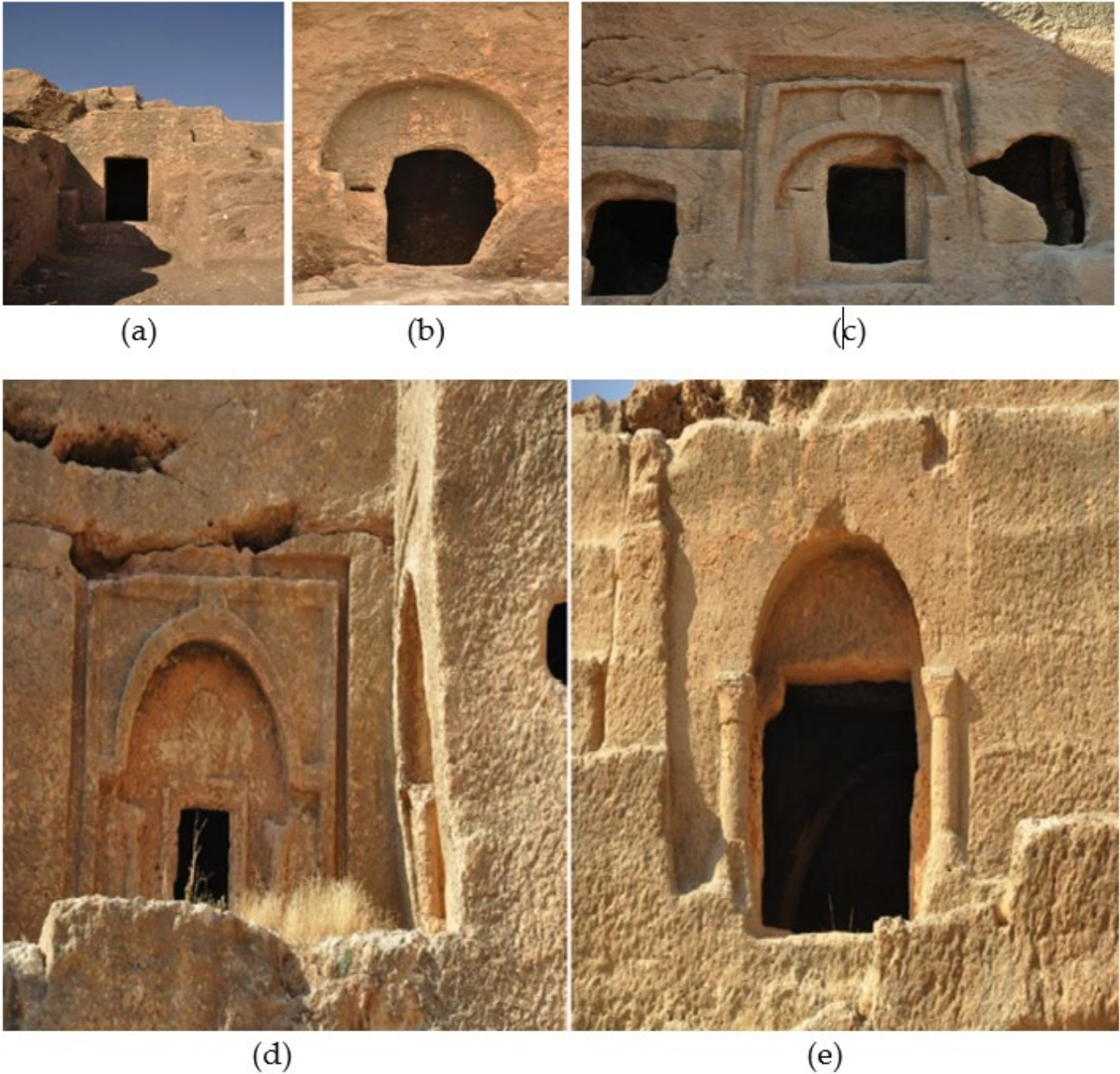
Şekil 7. Lahit tipli Khamosorian (a), Archasoliumlu- tonozlu mezarlar (b) (Erdogan, 2009).

Archasoliumlu - Tonozlu mezarlar, bunlar kemerli bir nişin alt kısmında mezar teknesinin dikdörtgen formda olması ve kapak yerleştirilmesi için tekne ile kamerasında kalan kısım yaklaşık 5-10cm düzleştirilmesi ile biçimlendirilen mezar tipleridir. Oda mezarlar, bir oda şeklinde kaya oyulan mezarlardır. Burada odalar yan yana ve arka arkaya olabilir. Ayrıca oda mezarın yer seviyesinin altında olduğu yer altı oda mezarlar Dara'da görülmektedir. Oda mezar, üçgen cephe veya kemerli bir alınlığa sahiptir ve alınlığı pilaster veya sütun kabartmalarının taşır görünümünün verildiği mezarlardır. Oda mezarın içinde ölünün yatırıldığı yerlere göre de Khamosorianlar, Tonozlu-Archasoliumlu ve birden

fazla türün bir arada görüldüğü karma mezar türlerini içermektedir. Oda mezarlar ayrıca cephelerine göre de sınıflandırılmaktadır. Buna göre; basit-yalın cepheliler, tonozlu- archasoliumlu, süslü ve tapınak cepheliler olarak isimlendirilmektedir (Can & Erdoğan, 2014) (Şekil 8).

Büyük galerili mezar olarak tanımlanan yapı; surlarla çevrili kentin batısında doğu-batı yönünde uzanan taş ocaklarının ilki olan 1. bölgenin içinde konumlanmış olan nekropol alanının batısında, "A bölgesi" olarak tanımlanan alanın içinde yer almaktadır (Şekil 8).

Şekil 8. Oda Mezar Cepheleri (a), Basit-yalın cephe (b), Tonozlu – Archasoliumlu cephe (c), Süslü cephe (d), Tapınak cephe (e) (Erdoğan, 2009).

3.2. Büyük Galerili Mezar

3.2.1. Büyük Galerili Mezar Konumu

“1. bölge” olarak tanımlanan nekropol alanına, kuzeydoğu köşesinde giriş birimlerinin olduğu bir alandan girilmektedir. Alanının batısında yer alan

Büyük Galerili Mezar yapısına, girişten yaklaşık 200 metre uzunluğunda toprak bir yoldan ulaşılmaktadır. Nekropol içi bu yol farklı özelliklerde khamosorianlar, tonozlu- archasoliumlu mezarlar, oda mezarlar olmak üzere, ana kaya üzerine oyulmuş mezar tipi, lahit tipli mezarlar ve oda mezarlar ile birlikte alanın kültürel çeşitliliğini sergilemektedir (Şekil 9).

(a)

(b)

Şekil 9. Nekropol alanı, alan içindeki yolun kuzeyindeki taş ocağı kalıntıları ve mezarlar (a), yolun güneyindeki mezar yapıları (b) (Erdoğan, 2019).

Bu yolun sonunda ana kayanın içinde konumlandırılmış olan “mezar kompleksi” olarak tanımlayacağımız Büyük Galerili Mezar yapısı, gizlenmiş konumu ile alanın çekici öğelerinden birisini

oluşturmaktadır. Yüksekçe bir ana kayanın içine oyulmuş mezar yapısı biri galerili olan üç katlı bir yapıdır (Şekil 10).

(a)

(b)

Şekil 10. Nekropol alanının güneyindeki anakaya içindeki mezar yapıları. a) Büyük Galerili yapısının alan içindeki konumu. b) Galerili Mezar'ın hava fotoğrafı (Erdoğan, 2009).

Bu üç kat, mimari açıdan bütünlük gösterse de katların mekânsal özellikleri birbirinden farklılaşmaktadır. Erdoğan (2009), katların işlevsel olarak birbirinden ayrıldığını dile getirmekte ve alt katın toplu gömüler için, orta katın dört kenarında bulunan tonozlu mezarların çoklu gömü için, üst katın ise gömüden daha çok ritüel sahnelerin sergilendiği bir alan olarak kullanıldığı değerlendirmesini yapmaktadır. Dev kaya kütleleri içine gizlenmiş, orta ve üst galeri katında merkezi plan şemasına sahip yapının

inşa tekniği karma bir sistem sunmaktadır. Yapı; alt kattan üst kata kademeli genişleyerek oyulan ana kaya ve ortada kesme taş kolon ve yığma kesme taş döşeme sistemi ile inşa edilmiştir. Yapıya bugün güneydoğudaki bir açıklıktan girilmektedir. Düzensiz ve amorf açıklıkla girilen mezar yapısının önünde yaklaşık 14.00 X 9,00 metre boyutlarındaki bir giriş avlusu ve avluyu sarmalayan tel çitler bulunmaktadır. Çit ile yapı nekropol alanından fiziksel olarak ayrılmıştır (Şekil 11).

(a)

(b)

Şekil 11. Nekropolden Büyük Galerili Mezar yapısına yaklaşım (a), Yapının Giriş Avlusu (b) (Erdoğan, 2009).

3.2.2. Büyük Galerili Mezar Yapısı Tarihçesi

Nekropol Alanının 2009 yılında Mardin Müzesi'nce sürdürülen kazılarının başkanlığını yürüten Arkeolog Nihat Erdoğan Büyük Galerili Mezar yapısını genel olarak şöyle yorumlamaktadır. "Mardin Dara Nekropol alanında bulunan üç katlı galerinin orta katının genel mimari özelliklerine bakıldığında alt, orta ve üst katların mimari olarak bir bütünlük gösterdiği anlaşılmaktadır. Bütünlüğün nedeni yekpare kireçtaşı kütlelerinin kesilerek ve oyularak yapılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu üç kat mimari açıdan bütünlük gösterse de katların işlevsel olarak birbirinden ayrıldığı; alt katın toplu gömüler için, orta katın dört kenarında bulunan tonozlu mezarların çoklu gömü için, üst katın ise gömüden daha çok ritüel sahnelerin sergilendiği bir alan olarak kullanıldığı düşünülmektedir" (Erdoğan, 2009).

Bu galerinin alttaki resimde de görünen bütün nekropol içindeki özel konumu, kütleleri ve yukarıda

özetlenen mimari olarak eşine az rastlanır bir duruma işaret etmektedir. Bu yüzden zaten herhangi bir yazılı (kitabe vb. gibi) unsura sahip olmayan yapının tarihlendirilmesi için geriye hemen hemen tek değerlendirme elemanı olarak üç katlı galerinin dönemsel girişi üzerinde yer alan kabartma kalmaktadır. Alanın dönemsel / özgün girişinin bulunduğu yer, üst galerinin kuzey kenarının doğu köşesine yakın yerde bulunmaktadır. İşte bu girişin dışarıda kalan yüzeyinde daha önce bahsedilen Ezekeil Peygamber'in "Yeniden Diriliş" sahnesi kabartma şeklinde işlenmiştir. Ancak, çeşitli dönemlerde Dara'ya gelen gezgin ve araştırmacıların da dikkatini çeken bu kabartmanın tanımları çeşitli farklılıklar göstermektedir. Girişin kemerinde yer alan süslemelerin de erken Hristiyanlık dönemi Greko-Pers stilinde olduğunu söylenmektedir (Collinet, 1924) (Şekil 12).

Şekil 12. Galerili Mezar; giriş ve avlusu (a), giriş kapısı üzerindeki kabartma (b) (Erdoğan, 2019).

Mundell ise; 1975'teki yayınında kabartmadaki tasvirin, Ezekeil Peygamber'in yeniden diriliş sahnesi olduğunu savunmaktadır. Mundell 'e göre; kabartmanın sağ kısmında eğik şekilde duran, belinin üstünde bir düğüme sahip dalgalanan bir pelerin ve uzun bir tunik giymiş Ezekeil Peygamber vardır. Sağ kolu dirsekten bükülmüş ve kabartmanın alt kısmında yer alan kemik yığınının yönelmiştir. Kemik yığınının üzerinde, olasılıkla yeniden dirilmiş olan iki küçük figür vardır. Ezekeil'in başının üzerinde dört adet kanatlarla betimlenmiş figür yer alır ki, bunlar Mundell'e göre Tanrı'nın soluğudur. Bu kısmın sağ üst köşesinde ise Tanrı'nın cennetten uzanan eli vardır. Elin altında diğer bir kemik yığını üç düz ve bir çapraz kenarı olan kısım içinde bulunur. Kabartmanın diğer kısmında, iki dikey oluk ve üçgen alınlık vardır. Alınlığın alt kesiminde iki ya da üç tane varlık/figür yer alır. Figürlerin yanında gövdesi olmayan, havada duran bir sedir ağacı ve ağacın üzerinde yuvarlak bir figür bulunur. Mundell, kabartmanın diğer kısmı için ise bu senaryo ile ilgili çok ayrıntı verememektedir. Oyukların ve üçgen alınlığın Ezekeil'in tapınağını simgelemiş olabileceğine yer verir. (Mundell, 1975) Kabartma ile ilgili olarak Mundell'in tarihlemesi, 508-530 yılları arasındadır. Ancak Mundell, kabartmanın altında bulunan kemerden biraz daha geç yapıldığını düşünmektedir. Kabartmanın sağ ve sol kısımları arasında teknik açıdan da farklılık mevcuttur. Rölyefin sağ kısmındaki figürler, sol kısmındakilere kıyasla kayaya daha derin işlenmiştir. Yukarıdaki tartışmalara göre, Büyük Galerî'nin üst katının taban seviyesindeki ana girişin hemen üzerindeki bu rölyef, 6. yüzyıl başına işaret etmekte olup altındaki kemer biraz daha önce yapılmış olması muhtemeldir. Bu durumda Büyük Galerinin yapımının net olarak tarihlenmesinin mümkün olmadığı söylenebilir.

3.2.3. Büyük Galerili Mezar Kat Planları

Güncel giriş, orta katın doğu kenarında bulunmaktadır. Bu giriş özgün mimariye ait bir öge değildir. Ana kayaya oyulmuş üç katlı yapının orta katına bugün tahrip sonucu oluşmuş, yıkık bir açıklıktan ulaşılmaktadır. Mekânın giriş cephesinde üst kota; + 3,30 metre kotundaki galeri katına çıkan ana kayaya oyma yuvarlak formlu bir merdiven; merdivenin güneybatısında iki adet mezar birimi, kuzey doğusunda ise bir bölümü yıkık bir adet mezar birimi bulunmaktadır. Mekânın batı köşesinde yukarı doğru daralan bir havalandırma bacası bulunmaktadır (Şekil 13).

Şekil 13. Büyük Galerî güneybatı köşesindeki devasa baca.

Üç katlı galerinin ikinci katı olan orta kat, dikdörtgen form göstermektedir. Alanın tabanında (alt kat tavanı) üçü boydan boya olmak üzere bir tanesi (doğu kenarına yakın olan) tabanın yarısına kadar gelen dört kanal bulunmaktadır. Bu kanalların üstü mezar kapakları ile kapatılmış olmakla beraber orta

katın dört kenarında da tonozlu sanduka mezarlar bulunmaktadır. Orta katta tonozlu sandukalı mezarlar, galeri katına çıkan ve alt kata inen merdivenler yer almaktadır. Mekân güneybatı-kuzeydoğu yönünde uzanan 8.60 x 11,17 metre boyutlarında, yüksekliği 2,70 metre olan dikdörtgen formlu, tüm ögeleri ana kayaya oyulmuş bir mekandır. Mekânın güneybatı ve kuzeydoğunda izleri okunan beşer adet, cepheleri yarım daire kemerli, tonozlu sanduka mezar birimleri yer almaktadır (Şekil 14).

Orta katın kuzeydoğu köşesinde ana kayaya oyulmuş merdiven bulunmaktadır. Kuzeybatıdan başlayan iki basamakla güneğe "L" dönen sekiz basamaklı merdiven ile üst kata çıkılmaktadır. Katları bağlayan merdiven yuvarlak formda ve tamamıyla anakaya ya oyularak yapılmıştır. Alanın dönemsel / özgün girişinin bulunduğu yer ise, galeri katının kuzey kenarının doğu köşesine yakın yerde bulunmaktadır. Bu girişin dışarıda kalan yüzeyinde Ezekeil Peygamber'in "Yeniden diriliş sahnesi kabartma

şeklinde işlenmiştir. Üst kata açılan bu girişin üst kenarında iki tane dairesel delik, kapı kuşu bulunmaktadır (Şekil 15).

Şekil 14. Orta kat görünüşü a: sanduka mezar düzeni (Erdoğan, 2009).

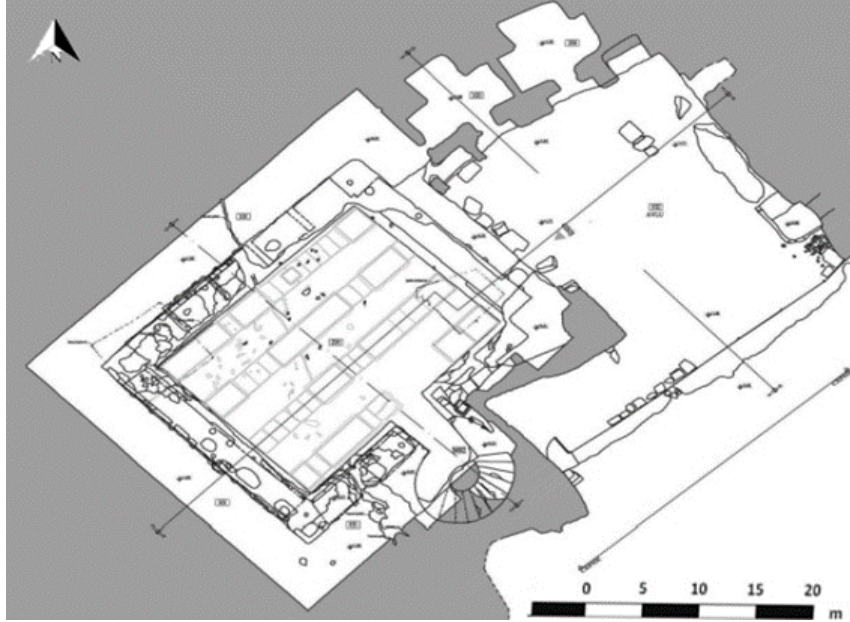
Şekil 15. Orta kat planındaki kesme ana kaya döşeme ve merdiven (Karataş, 2022).

Üst galeride bulunan girişten, batı tarafına doğru ilerlendikten sonra "U" formulu bir koridor ile karşılaşılır. Koridor, doğu cephenin yarısında bir merdivene bağlanmaktadır. Üst ve orta galeriye giriş ve çıkışı sağlayan bu merdiven dairesel formulu, basamaklı kaya oymadır. Galeride bulunan kemerler "U" formunda, koridorun hemen kenarında olup üç katlı galerinin tavanı ile bir bütünlük sağlamaktadır. Orta katta bulunan tonozlu mezarların üst kısmı, kemerlerin dış tarafında bulunmaktadır. Galeride yükseklik yaklaşık 2.25 metredir.

Üç katlı mezar yapısının galeri tavanında bulunan yağlı, kalın is tabakası, orta galeride bulunan tonozlu

mezarların üst kattan bakıldığında ise balkona benzer yüzeylerinde yanık ve is izlerinin bulunması, kuzeybatı köşedeki daralacak küçülen açıklığın baca ya da üç katlı galerinin aydınlatılmasında kullanılmış bir öğe olabileceğini düşündürmüştür. Erdoğan (2009) bu öğeyi, alt galeride aşırı derecede yanmış insana ait kemik topluluklarının olması, açılan sondaj alanlarında yanmış kemik kırıntıları dışında küllü bir tabakanın da bulunması üç katlı galeri içinde kremasyon yapıldığına dair kuvvetli emareler göstermesi açısından da önemli bir unsur olarak değerlendirmektedir (Şekil 16).

Şekil 16. Galeri katı planı (Karataş,2022).

3.2.4. Yapı Elemanları

Kuzeydoğu-güneybatı yönünde dikdörtgen formlu mekânı dörtgen formlu ayaklar, alanı dört parçaya bölmektedir. Kireçtaşı yüzeyi taşıması amacı ile alt katta birbiri ile simetrik olmayan yedi adet kolon (taşıyıcı), bulunmaktadır. Ana kayanın kesilmesiyle

şekillenen ayakların üst kotunda, kuzeybatı-güneydoğu yönünde pahlı basit bir başlık oyulmuştur. Bu ayaklar üzerindeki ana kaya döşeme dişli kesilerek üst kat döşemesi olan aynı zamanda kapak taşı niteliğindeki bloklar bu dişlere yerleştirilmiştir (Şekil 17).

(a)

(b)

Şekil 17. Kesme ayaklar üzerinde kesme döşeme hatlarının görselleri a) Alt kat mekânında kesme taşıyıcı ayaklar, b) orta kat ana kaya kesme döşeme parçaları. (Erdoğan, 2009).

3.2.5. Cephe/ cephe Kabartmaları

Yapının ana kaya üzerinde güneydoğu ve kuzeydoğu olmak üzere iki adet cephe izlenmektedir. Galerili mezar yapısının özgün girişi olarak değerlendirilen ve galeri katına ulaşılan girişinde kabartmalar bulunmaktadır. Çeşitli dönemlerde Dara'ya gelen gezgin ve araştırmacıların da dikkatini çeken bu kabartmanın tanımları çeşitli farklılıklar göstermektedir. Kabartma hakkında farklı söylemler olsa dahi, ortak nokta kabartmanın sol kısmının oldukça aşınmış olduğudur (Şekil 18).

Şekil 18. Kabartmalı giriş (dış cephe) (Erdoğan, 2009).

Bugünkü giriş aralığının olduğu güneydoğu cephe tel parmaklıklarla, nekropol alanından ayrılmaktadır. Yapının özgün girişi ise doğu cephesinde bulunmaktadır. Girişin alt bölümündeki anakaya, tahrip olmuştur. Bugünkü giriş aralığının olduğu güneydoğu cephesinde yaklaşık dört metre yüksekliğinde, kareye yakın bir açıklık bulunmaktadır. Kabartmalı giriş, yarım daire kemerlidir. Açıklık,

kemerli kapının üzerinde ortada yine yarım daire kemer olan dikdörtgen bir çerçeve içinde yer almaktadır. Çerçeve ve kapı kemiği arasındaki bölümde kabartmalı betimlemeler bulunmaktadır. Cephe yüzeylerinde çatlak, kayada tabakalar ve toz halinde bozulma ve farklı nedenlere bağlı birikintiler izlenmektedir (Şekil 19).

Şekil 19. a: Genel ana kaya kütle, b: Güneydoğu cephe, c: Kuzeydoğu cephe, d: e: özgün kapı kabartma detayları (Erdoğan, 2019).

3.2.6. Büyük Galerili Mezar Yapısının Malzeme ve Yapım Tekniği

Yapının ana malzemesi, kayadır. Kaya kesilerek, oyularak şekillendirilmiştir. Ancak bazı bölümlerde kapak olarak, kesme taş bloklar kullanılmıştır. Sanduka mezarların kapakları, orta mekânın zemin döşemesinin dört bandında kesme taş bloklar kullanılmıştır. Bu bölümlerde taş malzeme geçmeli sistemlerle birleştirilmiştir (Şekil 20).

Şekil 20. Alt kat anakaya kesme taş döşeme detayı analitik çizimi.

3.2.7. Yapıya Sonradan Uygulanan Nitelikli/ Niteliksiz Müdahaleler

Üst galeri katında birimler arasındaki kaya oyma duvarlar yıkılmış, ancak duvarların izleri cephelerdeki kalıntılardan izlenebilmektedir. Mekânın kuzeybatı duvarında da sandukaları birbirinden ayıran, özgün ara bölünmeleri sağlam olan beş adet basit tonozlu sandukalı mezar birimi bulunmaktadır. Bu kottaki tüm tonozlu sanduka mezar birimlerinde sandukanın üzerini kapatan taş levhaların izleri görülmektedir. Taş kapaklı Archasoliumlu mezar olarak tanımlanan birimlerinin, her birinde ana kaya duvarda kapakların yerleştirildiği iki adet oyuk yer almaktadır. Diğer yandan bazı mezarların tabanlarında, delikler gözlenmiştir. Bu deliklerin ritüel sahnelerde mi, başka bir amaç için mi kullanıldığı henüz bilinmemektedir. Mekânın zemin döşemesi kuzeydoğu-güneybatı yönünde bant halinde uzanan yedi sıra kesme taş hattan oluşmaktadır. Mekânın kuzeydoğu köşesindeki, cam kapalı bölümden kayaya oyulmuş dikdörtgen formlu taş basamaklı bir merdivenle alt kata inilmektedir.

Mekânın güneydoğu kısmının ortasındaki ana kayaya, alandaki oyulmuş merdiven ile de galeri katına çıkılmaktadır. Kırılmış bölümlerde betonarme tamamlayıcı kirişler yapılmış, kapaklar ise metal elemanlarla sağlamlaştırılmıştır. Yok olmuş kesme taş döşeme kapakların yerine metal çerçeve ile taşınan cam doğrama döşeme yapılmıştır

4. Sonuçlar

İçerdiği değerler ile bölgenin tekil örneklerinden biri olan ve bir dönemin ölüm biçiminin zaman içindeki gelişimiyle çeşitlenen Açık Hava Müzesi niteliğindeki nekropol yerleşkesi, coğrafyanın her yönü ile başat unsurlarından biridir. Geçmişte yüklendiği görevler, bugünkü simgesel kimliği, geleceğe dair atfedilen yeni işlevi “Açık Hava Müzesi” ile alan ve içerdiği her bir unsur (doğal ve kültürel mekân ve öğeler) geleceğin Dara’sını bugün yeniden tanımlamaktadır. Taş ocağı ve nekropol alanının birlikteliğinden oluşan ve benzeri örneklerine az rastlanan Dara nekropol alanı, kültürel peyzaj değerleri açısından önemli bir alandır. Çalışmada Dara Nekropol alanı içinde tanımlanmış olan Büyük Galerili Mezar yapısı, bulunduğu coğrafi bağlamda değerlendirilerek yorumlanmıştır. Araştırma tarihsel analiz ile başlamış, yerinde incelemelerle tespit edilen yapıya dair mekânsal özellikler ve malzeme/yapım tekniğinin analitik yollarla sunulması ile devam etmiştir. Yapılan araştırma; bölge coğrafyasında içerdiği peyzaj, mimari ve tarihi değerleri ile önemli kültürel peyzaj öğesi alanın ve bu bağlamın tarihsel ve mekânsal olarak önemli anıt mezar yapılarından biri

olan Dara Büyük Galerili Mezar yapısının özelliklerinin belgelenmesi kapsamında, literatürdeki büyük bir boşluğu doldurması yönüyle önemlidir. Çalışmada yapılan araştırmalar kapsamında, kültürel çeşitliliğin ve gömü ritüelinin mekânsal ve işlevsel çeşitliliğinin izlendiği bu devasa alanda, Büyük Galerili Mezar yapısının mekânsal özellikleri ve mitiyle diğer yapılardan farklılaştığı açık bir şekilde görülmektedir. Bazı araştırmacılar tarafından “dirilişin mekânı” olarak tanımlanan yapı, coğrafi bağlamı içerisinde tarihsel ve mekânsal özellikleri kapsamında hala önemini korumaktadır, Yapının hala içinde bulunduğu bağlamın tekil mekanlarından biri olmaya devam ettiği görülmektedir. Yapının yıllar içerisinde geçirmiş olduğu çeşitli evreler sonucu; kat planları, cepheleri, yapı elemanları, malzeme ve yapım tekniği, yapıya sonradan uygulanan nitelikli/niteliksiz müdahaleler göz önüne alındığında yapı için çalışmada sunulan özgün koruma önerileri şu şekildedir:

I. Öncelikle alanın bütünü için; çok yönlü, çok disiplinli bir araştırmanın sonucunda yapılarının sunumu, kullanımı ve işletmesini yönlendirecek, bir çevre düzeni planı / projesi ve yönetim, işletim birimine gereksinim vardır.

II. Bölge ile bütünlük yönetim planı ve çevre düzeni projesi doğrultusunda, koruma/onarım faaliyetlerinin içinde bulunduğumuz zaman kesitinin 21. yy. verilerinden yola çıkarak gerçekleştirilmesi nitelikli bir mekân/ müzenin oluşumu için ön koşuldur.

III. Alanın koruma /onarım konusunda uzman, kalifiye ekipler tarafından titizlikle onarılması kaliteli mekanlar oluşturma bir diğer temel ilkesidir.

IV. Dara Büyük Galerili Mezar yapısının korunması, sunumu ve sürekliliğinin sağlanması için uygulanacak koruma / restorasyon projesi; koruma ilkeleri çerçevesinde nitelikler içermelidir. Son olarak; literatürde bütüncül mekânsal kurgusu çok fazla araştırılmamış ve ölüme ilişkin dini amaçlı kullanım sürekliliğinin izlendiği müze alanında, öncelikle müze objeleri olarak mezar yapılarının ve mekanların bütünselliğinin anlaşılması, yorumlanması ve alanı her ölçekte anlayabilmek için gelecek çalışmalarda mutlaka disiplinler arası çalışmaların da yapılması önerilmektedir.

Yazarların Katkısı

Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Yapılan çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Kaynaklar

- Ahunbay, M. (2005). Antik Mardin, F. Özdem (Ed.), Taşın Belleği Mardin. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Capizzi, C. L. (1969). Imperatore Anastasio. 184, 216–21
- Can, B., & Erdoğan, N. (2014). Dara, Bizans-Sasani sınırında bir garnizon kenti ve kazıları, Anadolu'nun zirvesinde Türk arkeolojisinin 40 yılı, Kasapoğlu - Yılmaz (eds.), Ankara: 347-371.
- Croke, B., & Crow, J. (1983). Procopius and Dara. *The Journal of Roman Studies*, 73, 143- 159.
- Crow, J. G. (1981). Dara, a late Roman fortress in Mesopotamia. *Yayla*, 4(), 12–20.
- Collinet, P. (1924). Une " ville neuve " byzantine en 507. La fondation de Dara (Anastasiopolis) en Mésopotamie. *Libr. Orientaliste Paul Geuthner*.
- Ensslin, W. (1928). Zur Gründungsgeschichte von Dara-Anastasiopolis.
- Erdoğan, N. (2009). Dara Nekropolü Bilimsel Kazı Raporu, Mardin Müze Müdürlüğü, Mardin.
- Erdoğan, N. (2011). Dara Nekropolü Bilimsel Kazı Raporu, Mardin Müze Müdürlüğü, Mardin.
- Erdoğan, N. (2019). Dara Nekropolü Bilimsel Kazı Raporu, Mardin Müze Müdürlüğü, Mardin.
- Karataş, L., & Menteşe, D. H. (2022). Dara Antik Kenti (Anastasiopolis) Nekropol Alanının Malzeme Sorunlarının Fotogrametrik Yöntemlerle Belgelemesi. *Türkiye Fotogrametri Dergisi*, 4(2), 41-51
- Karataş, L., Alptekin, A., & Yakar, M. (2022). Contribution of architectural design of ancient city Dara's water cisterns to the water efficiency of the city. *4th Advanced Engineering Days*, 52-54.
- Mundell (1975), A Sixth Century Funerary Relief at Dara in Mesopotamia, *Jahrbuch der Österreich-Bibliothek*, 24, 209–27
- Preusser, C. (1911). Nordmesopotamische Baudenkmäler. *Altchristlicher und islamischer Zeit (Wiss. Veröffent. Deutsche Orient-Gesellschaft*, 17, 44–5.

© Author(s) 2023.

This work is distributed under <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>